

25. YIL DÖNÜMÜNDE
HOCALI
KATLIAMI

ŞUBAT 2017

İHH
İNSANI YARDIM VAKFI

Hazırlayan: H. Zehra Kavak

Yayına Hazırlayan: İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi

İHH İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı
Büyük Karaman Cad. Taylasan Sok. No: 3 Pk. 34230 Fatih/İstanbul
Telefon: +90 212 631 21 21 | Faks: +90 212 621 70 51
www.ihh.org.tr | info@ihh.org.tr

İÇİNDEKİLER

3 GİRİŞ

4 TARİHİ ARKA PLAN:
DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

7 HOCALI KATLIAMI

10 TANKLARIN DİLİNDEN HOCALI KATLIAMI

16 ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN HOCALI

17 ULUSLARARASI TOPLUM VE HOCALI KATLIAMI

18 SONUÇ

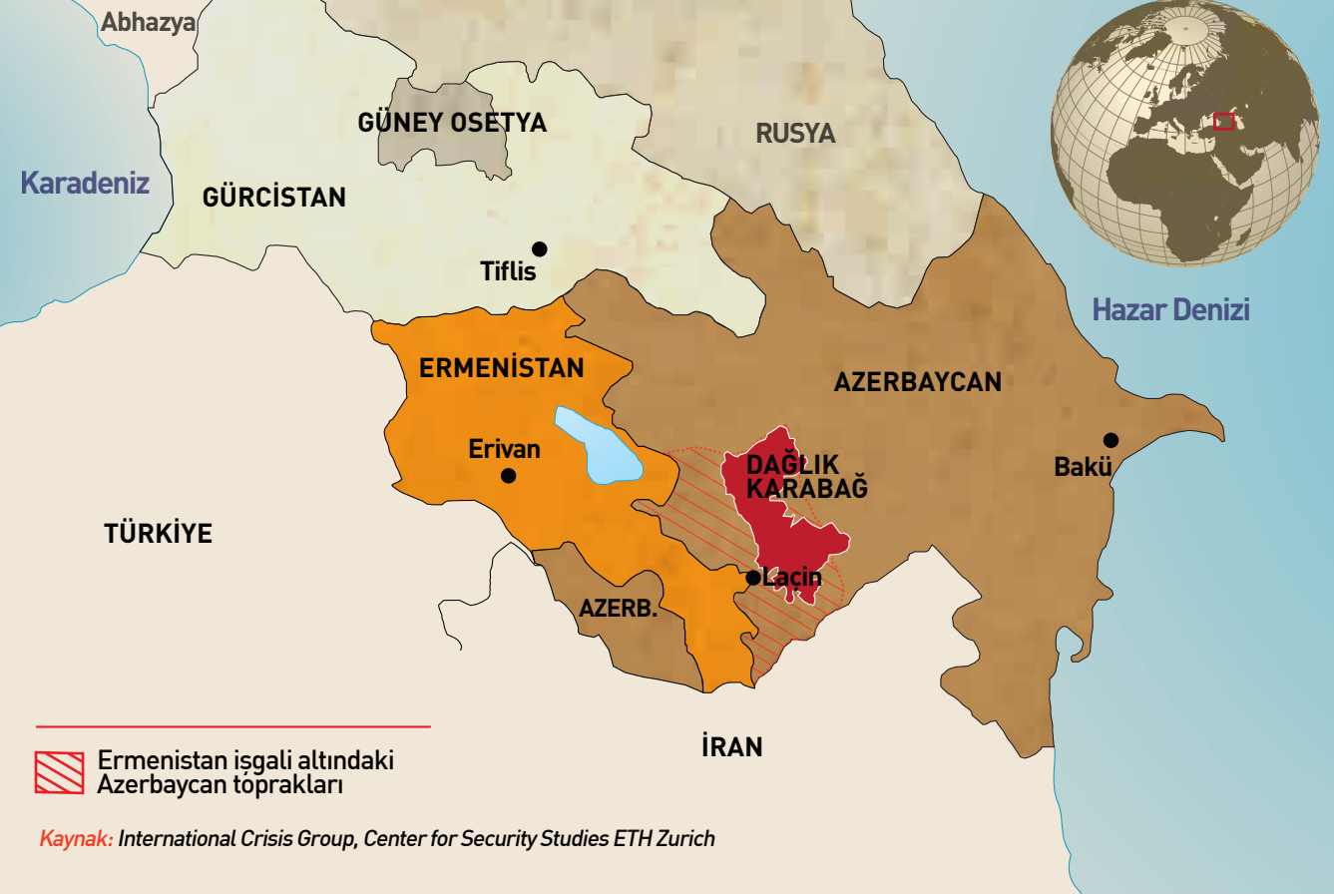

GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminde Azerbaycan'a bağlı özerk bir bölge olan Dağlık Karabağ, 1991 yılında SSCB'nin dağılması akabinde uluslararası bir krizin konusu oldu. 19. yüzyıldan itibaren Rusya'nın Kafkasya politikası çerçevesinde Ermeni nüfusun yerleştirildiği Dağlık Karabağ, bu dönemden itibaren Ermenistan'ın gündemine girdi. Ermenistan'ın SSCB döneminde hukuken Azerbaycan'a ait olan bölgede hak iddia etmesi sonucu da Karabağ Savaşı başladı. Savaş sırasında 366. Rus Motorize Alayı tarafından desteklenen Ermeni birlikleri, 26 Şubat 1992 günü abluka altında tuttıkları Hocalı kasabasına girerek 1.300 kişinin hunharca öldürüldüğü, 1.275 kişinin esir alındığı, 25 çocuğun hem öksüz hem yetim, 130 çocuğun da öksüz veya yetim kaldığı bir katliam gerçekleştirdi.

Hocalı Katliamı'nın 25. yıl dönümüne girilirken hukuken Azerbaycan'a ait olan Dağlık Karabağ ve çevre rayonları -Azerbaycan topraklarının beşte biri- hâlen Ermenistan işgali altında. Hocalı Katliamı'nın sorumluları bugüne kadar herhangi bir cezai sürece tabi tutulmuş değil ve işgal edilen topraklardan kaçan 1 milyon Azeri, "göçgün" statüsünde yaşam mücadelesi veriyor; katliam sırasında esir alınan 150 Azeri'nin akıbeti ise hâlâ belli değil.

 Ermenistan işgali altındaki Azerbaycan toprakları

Kaynak: International Crisis Group, Center for Security Studies ETH Zurich

TARİHİ ARKA PLAN: DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN ORTAYA ÇIKIŞI

SSCB döneminde hukuken Azerbaycan'a tabii özerk bir bölge olan Dağlık Karabağ, Azerbaycan, Ermenistan ve İran'ı kontrol edebilecek bir konumda olan Kafkasya'nın en stratejik noktalarından birinde bulunmaktadır. Sovyet döneminde Karabağ'ın demografik yapısı Rusya tarafından şekillendirilmeye çalışılmıştır.² Müslüman nüfusun Kafkasya'dan sürülmesi ve yerlerine Hristiyan nüfusun yerleştirilmesi, Rusya'nın Kafkas politikasının bir parçası olarak gerçekleşmiştir. 1826 yılında Karabağ Hanlığı'nı işgal eden Rusya, bölgede Ermeni nüfusun arttırılmasını teşvik etmiş; bu amaca matuf olarak İran ve Anadolu'da yaşayan Ermenileri bölgeye yerleştirmiştir.³ 20. yüzyılda da aynı politikasını devam ettiren Rusya, Ermenilerin bölgede iskân edilmesini teşvik ederken Azerileri bölgeden göç ettir-

meye yönelik bir politika izlemiştir. "Ermenistan, SSCB'den kolektif çiftlik sahibi ve diğer Azerbaycanlı nüfusun Azerbaycan SSCB'nin Kür-Aras ovasına göç ettirilmesi" hakkındaki kararname, 1947 Aralık ayında SSCB Bakanlar Şurası tarafından kabul edilmiştir. Kararname, Azerilerin yurtlarından çıkarılarak yerlerine Ermenilerin yerleştirilmesini amaçlamaktadır. 1960 yılından itibaren ise Ermeniler Karabağ ve Nahçıvan üzerinde toprak iddiasında bulunmaya başlamıştır.⁴

1980'li yılların ikinci yarısında -Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girdiği dönemde- Ermeniler, Gorbaçov'un "perestroika" (yeniden yapılanma) ve "glasnost" (açıklık) politikalarını da fırsat bilerek Dağlık Karabağ bölgesinde hak iddia etmeye başlamış-

tir. Gorbaçov'un ekonomi başdanışmanı Aganbekyan'ın 1987 yılının Kasım ayında "Dağlık Karabağ Ermenileridir ve bu topraklar Ermenistan'a ilhak edilmelidir." şeklindeki açıklaması akabinde, bölgede yaşayan Ermeniler Ermenistan'a bağlanma adına gösterilerde bulunmaya ve Azerilere yönelik şiddet eylemlerine başvurmaya başlamıştır.⁵

Rusya'nın Kafkasya politikası sonucu Dağlık Karabağ'da Ermeni nüfus çoğunluk durumuna geçmiş, SSCB'nin dağılıma dönemine

girdiği 80'li yılların ikinci yarısından itibaren Ermenistan'ın bölgede hak iddia etmesi de Dağlık Karabağ Sorunu'nu doğurmuştur. SSCB'nin dağılmasının ardından Ermenistan ve Azerbaycan'ın bağımsızlıklarını ilan ettiği 1991 yılında, Dağlık Karabağ'daki Ermenilerin Dağlık Karabağ Cumhuriyeti'ni ilan etmesiyle iki devlet arasındaki gerilim savaşa dönüşmüştür.⁶ Savaş süresince Rusya'nın da desteğini alan Ermenistan, Karabağ bölgesine Ermeni nüfusu yerleştirme ve Azerileri bölgeden sürmeye yönelik bir politika izlemiştir. "Denizden denize Erme-

1826 yılında Karabağ Hanlığı'nı işgal eden Rusya, bölgede Ermeni nüfusun artırılmasını teşvik etmiş; bu amaçla matuf olarak İran ve Anadolu'da yaşayan Ermenileri bölgeye yerleştirmiştir.

KARABAĞ NERESİDİR?

Karabağ, Azerbaycan'daki Kür ve Aras nehirleriyle Ermenistan sınırları içerisinde bulunan Gökçe Gölü arasında, batıda Ermenistan sınırına güneyde İran sınırına yaklaşan bölgedir. 18.000 km² yüz ölçümlü Karabağ'ın 4.392 km²lik bölümünü oluşturan Dağlık Karabağ ise kuzeyden güneye 120 km, doğudan batıya 35-60 km uzunlukta dağ ve ovalardan oluşan bir bölgedir. Karabağ'ı Ağdam, Terter, Yevlah, Füzuli, Beylegan, Kubatlı, Cebrail, Mingeçevir, Ağcabedi, Hovavend, Şuşa, Hankendi, Laçın,

Kelbecer, Hanlar, Gorus, Akdere, Berde, Zengezur ve Hadrut rayonları oluştururken Dağlık Karabağ Şuşa, Akdere, Hadrut, Hovavend ve Askeran rayonlarından oluşmaktadır. Hukuken Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ, Ermenistan işgali altındadır. Dağlık Karabağ Savaşı sırasında -26 Şubat 1992'de- Rus destekli Ermeni güçleri tarafından işlenen bir katliama maruz kalan Hocalı kasabası da Dağlık Karabağ'da bulunmaktadır.⁷

Dağlık Karabağ hâlen Ermenistan işgali altındadır. Savaş süresince 20.000 kişi ölmüş, 50.000 kişi yaralanmış, bir milyon kişi de yurtlarından göç etmek durumunda kalmıştır.

nistan" projesi ile Hazar'dan Karadeniz'e Büyük Ermenistan'ı kurma hayali, SSCB'nin dağılması akabinde Ermenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Levon Ter-Petrosyan tarafından gündeme getirilmiştir. Ter-Petrosyan, bu projeyi hayata geçirme adına Ermenistan'da yaşayan Azeri Türklerinin sürgününe ve Azerbaycan Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bölge durumundaki Dağlık Karabağ'ın fiilî işgaline imza atmıştır.⁸ 1991 yılında başlayan

Karabağ Savaşı, Azerbaycan ve Ermenistan arasında 1994'te ilan edilen ateşkes ile sona ermiştir. Ancak Azerbaycan topraklarının beşte birini işgal eden Ermenistan, bu topraklardan çekilmemiştir. Hukuken Azerbaycan toprağı olan Dağlık Karabağ hâlen Ermenistan işgali altındadır. Savaş süresince 20.000 kişi ölmüş, 50.000 kişi yaralanmış, bir milyon kişi de yurtlarından göç etmek durumunda kalmıştır.⁹

HOCALI KATLIAMI

Dağlık Karabağ bölgesinde önemli bir yerleşim merkezi olan Hocalı; Ağdam, Şuşa, Hankendi, Askeran yolları üzerinde stratejik bir konuma sahiptir. Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan yol da Hocalı'dan geçmektedir.¹⁰ Bölgenin tek hava limanı için üs konumunda olan Hocalı, Karabağ Savaşı süresince Ermeni güçleri için askerî bir hedef konumunda olmuştur. Zira, Hocalı'nın ele geçirilmesi durumunda Askeran ve Hankendi arasındaki yol açılarak Şuşa dışındaki bütün Dağlık Karabağ'ın Ermenilerin kontrolü altına alınması söz konusu olacaktır.¹¹

Ermeniler 1987 yılından itibaren Dağlık Karabağ bölgesine saldırılarını yoğunlaştırmıştır. Hedef, Azerbaycan Türklerini Dağlık Karabağ bölgesinden çıkarmaktır. Azeriler otobüs baskınları, yol kesme vb. şiddet eylemlerine maruz bırakılmışlardır. 1990 yılı başlarında yaklaşık 186.000 Azeri, Ermenistan'dan Azerbaycan'a gitmeye zorlanmış; 1991 yılının Ekim ayında bir Azeri köyü Ermenilerin eline geçmiştir.¹² 1991 yılının Aralık ayına gelindiğinde Hocalı kasabası Ermeni ablukası altına alınmıştır. Ekim ayından itibaren bölgeye kara yolu ulaşımı kapanmış, ulaşım sadece helikopterlerle yapılabiliştir. Kasım ayında Hocalı'da bir helikopterin Ermeniler tarafından vurulması sonucu, içerisinde Azerbaycan devlet yetkilileri, Rus ve Kazak gözlemcilerin bulunduğu 20 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan sonra bölgenin

hava yolu ulaşımı da kapanmış, gaz ve elektrik bağlantısı kesilmiş ve bölge tamamen Ermeni ablukası altına girmiştir.¹³

3.000 Azeri nüfusun yanı sıra Ahıska Türklerinin de yaşadığı Hocalı kasabası, 1992 yılında 25 Şubat'ı 26'ya bağlayan gece, Ermenistan silahlı kuvvetleri ve 366. Rus Motorize Alayı'nın gerçekleştirdiği bir katliama maruz kalmıştır. Katliamın yaşandığı tarihte Hocalı, Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri'nin koruması altında değildir; savunmasız bir durumda, elinde hafif silahlar olan yaklaşık 150 kişi tarafından korunmaktadır.¹⁴ Zira Gorbaçov'un Temmuz 1990'da çıkardığı bir kanun ile Sovyetler Birliği'nin bütün bölgelerinde av silahları da dâhil olmak üzere tüm silahlar toplatılmıştır. Karabağ Ermenilerinin

**Hocalı kasabası
1991 yılının Aralık
ayında tamamen
abluka altına
alınmıştır.**

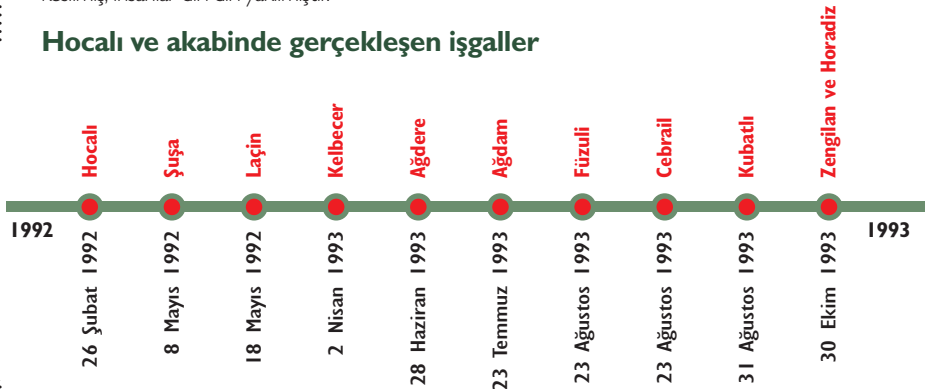
lideri Ter-Petrosyan ise Moskova'nın "anlayış göstermesini umarak" bu hükme uymamıştır. Bölgedeki Azeriler silahsızlandırılırken Ermenilerin elindeki silahlar olduğu gibi korunmuştur.¹⁵

Tamamen savunmasız durumda olan kente üç istikamet üzerinden giren Rus destekli Ermeni askerleri, sivil insanları vahşice katletmiştir. Hankendi tarafından 366. Alay askerleri, arkada Rus-Ermeni silahlı birlikleri, Esgeran istikametinde ise 1.000'den fazla silahlı kişi harekete geçmiştir. 366. Alay'ın tanklarının desteği ile şehre giren Ermeniler, topçu ateşiyle şehirdeki karargâhları ve askerî hedefleri vurmuştur. Rus Motorize Alay'ının düzenlediği saldırı sonucu Hocalı hava alanı kullanılmaz hâle gelmiştir. Hocalı'dan kaçmak için Ağdam istikametine ilerleyen halkın bir kısmı, yol üzerinde karşılarına çıkan Ermeni güçleri tarafından esir alınmış, bir kısmı da katledilmiştir.¹⁶ Katliamda insanların kafa derileri yüzülmüş, kol ve bacakları testere ve hızarlarla kesilmiş, kafaları vücutlarından koparılmış, hamile kadınların karınları kesilmiş, insanlar diri diri yakılmıştır.¹⁷

Resmî rakamlara göre saldırıda 106'sı kadın, 63'ü çocuk, 70'i yaşlı toplam 613 kişi katledilmiş; 76'sı çocuk 487 kişi ağır yaralanmış, işkenceye maruz kalan 1.275 kişi esir alınmıştır. Esir alınanlardan 150 Azerbaycan Türkü hâlen kayıptır.¹⁸ Gayriresmî rakamlara göre ise katledilen Azeri sayısı 1.300, yaralı sayısı 1.000'in üzerindedir. Katliam nedeniyle 25 çocuk hem öksüz hem yetim, 130 çocuk da öksüz veya yetim kalmıştır.¹⁹

Hocalı Katliamı Karabağ Savaşı'nın yaşandığı bölgelerde büyük yankı uyandırmış ve Azeri halk kısa sürede Karabağ ve çevresindeki yerleşim yerlerini boşaltmıştır.²⁰ Hocalı'yı ele geçiren Ermeni birlikleri, akabinde Azerbaycan'ın Kubatlı, Zengilan, Cebrail, Füzuli ve Ağdam vilayetlerini de ele geçirmiştir. 1 milyon Azerbaycan Türkü işgal edilen topraklardan göç etmek durumunda kalmıştır.²¹ Üzerinden 22 yıl geçmesine rağmen bu topraklar hâlen işgal altındadır. Bugün 1 milyon Azeri göçgün, işgal edilen topraklardaki evlerine geri dönmeyi beklemektedir.

Hocalı ve akabinde gerçekleşen işgaller

106'sı kadın, 63'ü çocuk, 70'i yaşlı toplam 613 kişi katledilmiş;
76'sı çocuk 487 kişi ağır yaralanmış, işkenceye maruz kalan 1.275 kişi
esir alınmıştır. Esir alınanlardan 150 Azerbaycan Türkü hâlen kayıptır.
Gayriresmî rakamlara göre ise katledilen Azeri sayısı 1.300, yaralı sayısı
1.000'in üzerindedir.

TANIKLARIN DİLİNDEN HOCALI KATLIAMI

26 Şubat 1992'de Rus askerleri tarafından desteklenen Ermeni güçlerinin Hocalı'da yaptığı katliamdan kurtulanların, katliama tanık olan gazetecilerin ve dahası katliamı bizzat gerçekleştiren kişilerin tanıklıkları akıl almaz derecede hunharca işlenen cinayetleri gözler önüne sermektedir. İşgalci güçlerin kasaba içerisinde yakaladığı kişiler vahşice öldürülmüş, kaçmaya çalışanlar yolda çeteler tarafından yakalanmış, kimi işkenceye maruz kalmış kimi de esir alınmıştır.

“Dağlık Karabağ'ın Hocalı kentinin düşüşünü bir gün boyunca yaşadım. Görüntülerle belgeledim ve video çekimleriyle bir günde 1.300 Azerbaycan Türk'ünün Ermeni çetecilerce öldürülüşünü bütün dünyaya duyurdum. Hocalı Katliamı anlatılamaz bir vahşetti. Azerbaycan yönetimi ve Cumhurbaşkanı Ayaz Mütellibov, dört gün boyunca olayı kamuoyundan gizlemeye çalıştı. Bütün Azerbaycan yaşananlar nedeniyle şok olmuştu. Ermeni bıçaklarından, kurşunlarından kurtulmayı başaranlar; kadınlar, çocuklar, ihtiyaçlar karlı dağlar-

dan tipi altında Ağdam'a ulaşabildiklerinde çoğunun ayakları donmuştu. Bazılarının ayakları kangrenden dolayı kesilmişti. Ermeniler vahşetin her türlüşünü sanki ibret olsun, örnek olsun diye yapmıştı. İhtiyar dedelerin, yaşlı anaların yüzleri jiletlerle doğranmış, genç kadınların göğüsleri peynir gibi kesilmiş, bebeklerin kafa derileri yüzülmüştü. Hocalı ile Ağdam arasındaki 12 kilometrelik orman boyunca cesetler dizilmişti.”²²

(Katliama tanık olan bir gazeteci)

“Hocalı Katliamı anlatılamaz bir vahşetti. Azerbaycan yönetimi ve Cumhurbaşkanı Ayaz Mütellibov, dört gün boyunca olayı kamuoyundan gizlemeye çalıştı.”

"Bu gördüklerim gerçek olamaz, bunlar ya beynimin bana oynadığı bir oyun ya da Azeriler çok iyi mizansen hazırlamışlar. Öyle ya, hangi insanoğlu soğukkanlı bir şekilde elleri bile titremeden diri diri yalnızca kemikleri kalana kadar bir insanın kafa derisini yüzebilirdi? Ya da nasıl bir insan hamile bir kadının karnını kasatura ile yanıp doğmamış çocuğu oradan alıp sonra da çocuğu süngüleyebilirdi?... Pek çok savaş öyküsü dinledim, faşistlerin zulmünü işittim, ama Hocalı'daki gibi bir vahşete hiçbir yerde rastlamadım."²³
(Fransız gazeteci Jean-Yves Junet)

"Gördüklerimiz karşısında Reuters muhabiri Elif Kaban ve eşim Hicran, donup kaldılar. Fotoğrafçı arkadaşım öyle etkilenmişti ki fotoğraf çekmesini sağlamak için onu objelerin üzerine doğru itmeme gerekiyordu. Cesetler, mezarlar, evet hepsi mide gerektiriyordu. Ama olanları anlatmak, dünyaya duyurmak zorundaydık. Hayatta kalanları bularak hemen orada anlattıklarını kaydettik. Bazı cesetleri tanımaya çalıştım ama yüzlerinden vurulanlar, tanınmayacak hâlde olanlar vardı. Bazılarının ise kafa derileri yüzülmüştü."²⁴
(Amerikalı gazeteci Thomas Goltz)

"Bazı cesetleri tanımaya çalıştım ama yüzlerinden vurulanlar, tanınmayacak hâlde olanlar vardı."

“Gaflan denen ve ölülerin yakılmasıyla görevli Ermeni grup, 2 Mart günü Hocalı'nın 1 kilometre batısına 100 Azeri cesedini getirip yığıdı. Son kamyonunda 10 yaşlarında bir kız çocuğu gördüm. Başından ve elinden yaralıydı. Yüzü morarmıştı. Yaralarına, soğuğa ve açlığa rağmen hâlâ yaşıyordu. Çok zor nefes alıyordu. Gözlerini ölüm korkusu sarmıştı. O sırada Tigranyan

isimli bir Ermeni asker onu tuttuğu gibi oradaki cesetlerin üstüne fırlattı. Sonra tüm cesetleri yaktılar. O sırada sanki yanmakta olan ölü bedenler arasında bir çığlık işittim. Yapabileceğim bir şey yoktu. Ben Şuşa'ya döndüm, onlarsa haçın hatırı için savaşa devam ettiler.”²⁵

(Ermeni gazeteci Daud Kheyriyan, *For the Sake of Cross*)

“Kasaba Ermenilerce 25 Şubat'ta ele geçirilmişti. Bir hafta sonra erkek, kadın ve çocukların cesetleri Dağlık Karabağ'ın karlı yamaçlarına saçılmış bir vaziyetteydi.”

“...Helikopterden bakıldığında bazı Azeri mültecilerin kaçmak istedikleri, ancak tüm çabalarına rağmen yakalanarak öldürüldükleri açıkça görülebiliyor. Kasaba Ermenilerce 25 Şubat'ta ele geçirilmişti. Bir hafta sonra erkek, kadın ve çocukların cesetleri Dağlık Karabağ'ın karlı yamaçla-

rına saçılmış bir vaziyetteydi. Şurası açık ki, birçoğu keskin nişancılar tarafından öldürülmüştü. Hayatta kalanlardan bir tanesi Ermenilerin yerde yatanları dahi nasıl öldürdüğünü anlattı. İki adamın derileri yüzülmüş, bir kadının ise parmakları kesilmiş...”²⁶ (*The Economist*)

“Vücudum soğuktan donmak üzereydi. Bir saat sonra uzaktan sesler duymaya başladım. Halsiz ve yorgundum. Sonra duyduğum seslerin, Ermeni askerlerinin sesi olduğunu anlamıştım. Cesetlerin arasında geziyorlardı; kimin yaralı veya hayatta olduğunu görürlerse, kafalarına kurşun sıkıyorlardı.” (*Şamil Sabiroğlu ve Efsane Bayramkızı, Bir Kış Günü Vahşeti, s. 70.*)

“Biz Haçatur'la ele geçirdiğimiz eve girerken askerlerimiz 13 yaşında bir Türk çocuğunu pencereye çivilemişti. Türk çocuğu çok ses çıkarmasın diye, Haçatur çocuğun anasının kesilmiş göğsünü onun ağzına soktu. Daha sonra 13 yaşındaki bu Türk'e onların atalarının bizim çocuklara ettiğini ettim. Saate baktım, Türk çocuğu yedi dakika sonra kan kaybederek dünyasını değiştirdi... Haçatur daha sonra ölen Türk çocuğunun cesedini parça parça doğradı ve bu Türk ile aynı soydan olan köpeklerle atıldı.”²⁷

(*Zori Balayan, Ruhumuzun Canlanması*)

Mehmedova Afila İbrahim, Azerbaycan'ın Hocalı kasabasında 1949 yılında doğdu. Hocalı kasabasının işgal edildiği 26 Şubat 1992 tarihinde, kocası Mehmedov Vakıf Şükürüoğlu ve üç oğlu (Mehmedov Azer Vakıfoğlu, Mehmedov Ceyhun Vakıfoğlu ve Mehmedov Niyameddin Vakıfoğlu) ile Ağdam'a kaçmaya çalışırken ormanda Ermeniler tarafından pusuya düşürüldü. Ermeniler, Mehmedova Afila'nın eşini öldürdü, kendisini ve çocuklarını esir aldı.

Hocalı'da yaşayan Azimov Aydın Abbasgülüoğlu'nun anlattıklarına göre, kasabanın işgaliyle paniğe kapılan halk, Ağdam'a kaçmaya çalışıyordu. Ermeniler Azimov Aydın'ın annesini, erkek ve kız kardeşini yolda öldürmüş, sadece babası ve kendisi kaçmayı başarabilmişti. Kaçış yolunda babasıyla ormandan geçerken Afila ve çocuklarıyla karşılaşmışlar. Mehmedova ailesini yolculuğa devam etme

konusunda ikna etmeye çalışmışlar ancak geceyi ormanda geçirme fikrinden onları vaz geçirememişler. Afila, çocuklarıyla ormanda kalmış. Aydın ve babası sabaha kadar yürümüş ve Ağdam'a ulaşmayı başarmış. Fakat Afila ve oğullarını bir daha hiç görmemişler. Daha sonra gelen haberlere göre Mehmedovlar Ermeniler tarafından rehlin alınmış ve Ermenistan'a gönderilmiş.

(Esmira Orujova, *Release Us From Captivity*, Bakü: 2006, s. 435.)

"Karın eridiği dağ yamacının gölgesinde, sararmış otların üzerinde insan cesetleri vardı. Büyük bir alan kadın, yaşlı ve çocuk cesetleriyle doluydu. Ölü bedenler arasındaki ninesine sarılmış küçük kız cesedi, insanı yakan bir manzaraydı. Beyaz saçlı, başı açık ninenin yanına küçük kız uzanmıştı. Nedense onların ayaklarını dikenli tellerle bağlamışlardı. Ninenin elleri de bağlıydı. Her ikisinin kafasında kurşun yarası vardı. Yaklaşık dört yaşlarındaki kız çocuğu hayatının son anında ellerini ölmüş ninesine uzatmıştı. Bu sahneden o kadar etkilendim ki, kamerayı bile unuttum..."²⁸
(Yuri Romanov, *Ben Savaşı Çekiyorum*)

ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN HOCALI

**Hocalı Katliamı'nda,
saldırı suçu ve
barışa karşı
suçlar açısından
da uluslararası
hukuk ilkeleri ihlal
edilmiştir.**

Birleşmiş Milletler (BM)'in 1948 tarihli "Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşmesi"ne göre; ulusal, etnik, ırksal ve dinsel bir grubun bütününe veya bir bölümünün yok edilmesi niyetiyle grubun üyelerinin öldürülmesi; grubun üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel hasar verilmesi; grubun yaşam koşullarının -bunun grubun bütününe ya da bir kısmına getireceği fiziksel yıkım hesaplanarak- kasti olarak bozulması; grup içinde doğumları engelleyecek yöntemlerin uygulanması; çocukların zorla bir gruptan alınıp bir diğerine verilmesi, soykırımdır.²⁹ Bu tarihten hareketle, 1992 yılında Hocalı'da Ermeniler tarafından Azeri halka yönelik yapılan katliam da soykırım bağlamında değerlendirilmelidir.

Ayrıca, saldırılar sırasında başvurulan yöntem ve muameleler bakımından Hocalı Katliamı, insanlığa karşı işlenen suçlar kapsamına da girmektedir. "Kasten öldürme, kasten yaralama, işkence, eziyet veya köleleştirme, kişiyi hürriyetinden yoksun kılma, bilimsel deneylere tabi tutma, cin-

sel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı, zorla hamile bırakma, zorla fuhşa sevk etme fiillerinin; siyasi, felsefi, ırkî veya dinî saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi"ni içeren insanlığa karşı suç eylemlerinin tamamı Hocalı'da vuku bulmuştur.³⁰

Hocalı Katliamı'nda, saldırı suçu ve barışa karşı suçlar açısından da uluslararası hukuk ilkeleri ihlal edilmiştir. Bu katliam, 1948 BM İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nin insanların dil, din, ırk, milliyet mensubiyeti sebebiyle temel hak ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmaması, can ve mal dokunulmazlığının sağlanması, insanlık dışı aşağılayıcı muameleye maruz kalmaması vb. hükümlerini de ihlal etmiştir.³¹ Yaşam hakkı, yaralı ve hasta hakları, sivil halkın hakları, esir hakları, mülkiyet hakları gibi uluslararası sözleşmelere konu olan bütün haklar, Hocalı'da ihlal edilmiştir. Ermenistan, taraf olmasına rağmen, tüm bu uluslararası sözleşmeleri görmezden gelmiştir.³²

ULUSLARARASI TOPLUM VE HOCALI KATLIAMI

Uluslararası toplum tarafından kabul edilen sözleşme ve ilkeler açık bir şekilde ihlal edilmiş olmasına rağmen geçen 22 yılda Hocalı Katliamı'na gereken tepki gösterilmemiş ve suçlular cezalandırılmamıştır. Uluslararası toplum yapılan katliamdan dolayı Ermenistan'a bir yaptırım uygulamazken katliamda bizzat rolü olan Robert Koçaryan ve Serj Sarkisyan, sırayla Ermenistan'da cumhurbaşkanlığı görevlerine gelmiştir. Sarkisyan, hâlen cumhurbaşkanlığı görevini yürütmektedir.

Türkiye, Ermenilerin Mayıs 1992'de Nahçıvan'a saldırılarını akabinde 1921 Kars Antlaşması çerçevesinde askerî müdahalede bulunabileceğini açıklamıştır. Amerikan yönetimi, "Bağımsızlıkları Destekleme Akti" bağlamında Karabağ çatışmasında Azerbaycan'ı saldırgan ve durdurulması gereken taraf ilan etmiş ve Azerbaycan'a ambargo uygulamıştır. İsrail, Güney Kore, Kanada gibi 17 ülke de bu ambargoya katılmıştır.³³ Azerbaycan'a ambargo uygulanırken Ermenistan kişi başına düşen ABD yardımlarında İsrail'den sonra ikinci sıraya yükselmiştir.³⁴

Uluslararası toplum ancak 1993 Mart ayında, Ermeniler nüfusu 60.000'den fazla olan Kelbecer'e saldırdığında, harekete geçmiştir. BM

Güvenlik Konseyi, 822 sayılı karar ile Ermenilerin işgal ettikleri topraklardan çekilmesini istemiştir. BM'nin çağrısı sonuçsuz kalınca Türkiye ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bünyesinde çalışmalar başlatılmıştır.³⁵ Fransa, Rusya ve ABD eş başkanlığında, AGİT bünyesinde Karabağ sorununun çözümü için oluşturulan Minsk Grubu görüşmeleri 2011 yılında kilitlenmiştir.³⁶

Ermenilerin Hocalı Katliamı; Azerbaycan, Meksika, Pakistan, Kolombiya, Çek Cumhuriyeti, Bosna-Hersek, Peru ve kurum olarak İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) tarafından soykırım olarak tanınmıştır.³⁷ İİT Gençlik Forumu'nun 8 Mayıs 2008'de başlattığı "Hocalı için Adalet" başlıklı uluslararası kampanya, uluslararası kamuoyunu harekete geçirmeye matuf muhtelif faaliyetlerle devam etmektedir.³⁸

İnsan Hakları İzleme Örgütü, Hocalı Katliamı'nı Karabağ Savaşı içerisinde yapılan en büyük katliam olarak nitelendirmiştir.³⁹ Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin 31 üyesi, 2001 yılında "Tüm Hocalıları öldürdüler ve tüm şehri harap ettiler" ifadesinin yer aldığı ve Ermenistan tarafından Azerilere karşı işlenenlerin soykırım olarak tanınmaya adım atılması gerektiğini bildiren 324 no.lu bildiriye imzalamıştır.⁴⁰

Uluslararası toplum yapılan katliamdan dolayı Ermenistan'a bir yaptırım uygulamazken katliamda bizzat rolü olan Robert Koçaryan ve Serj Sarkisyan, sırayla Ermenistan'da cumhurbaşkanlığı görevlerine gelmiştir.

SONUÇ

Rus askerî güçleri tarafından desteklenen Ermeni birlikleri, 26 Şubat 1992'de Dağlık Karabağ'ın Hocalı kasabasında bir soykırım gerçekleştirmiştir. Gerçekleşen katliam; uluslararası hukukun soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, saldırı suçu ve banıya karşı suçlar gibi muhtelif kurallarını çiğnemiştir.

Hocalı Katliamı akabinde Azerbaycan topraklarının beşte birini işgal eden Ermenistan'ın işgali hâlen sürmektedir. Ermeni işgali nedeniyle yurtlarını terk etmek durumunda kalan bir milyon Azeri evlerine dönecekleri günü beklemektedir. Üzerinden 25 yıl geçmesine rağmen Hocalı Katliamı'nda esir alınan 1.275 kişiden 150'si hâlen kayıptır.

Hocalı Katliamı'nın sorumlularına henüz herhangi bir cezai yaptırım uygulanmamış, Hocalı Katliamı uluslararası düzeyde soykırım olarak tanınmamıştır. Hocalı Katliamı sorumlularından Serj Sarkisyan'ın hâlihazırda Ermenistan cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmesi ise manidardır. Hocalı Katliamı, uluslararası yargı organlarına taşınmalı; uluslararası toplumun Uluslararası Ceza Mahkemesi, Savaş Suçları Mahkemesi, İnsan Hakları Mahkemesi gibi unsurları kullanılmalıdır. İnsanlık vicdanının da katledildiği Hocalı Katliamı'nın sorumluları, yaptıklarının hesabını tüm uluslararası toplum önünde vermelidir.

SON NOTLAR

¹Göçgün veya kaçgın kavramları, Dağlık Karabağ'ın işgali sonrasında evlerini terk edip Azerbaycan'ın farklı bölgelerine sığınmak durumunda kalan 1 milyon Azeri mülteci için kullanılmaktadır. Kimi kamplara kimi varoşlara sığınan göçgünler, evlerine dönecekleri günün umudu ile yaşıyorlar bkz. Dursun Özden, "Azeri Kaçgın ve Göçgünler sorunu", *Milliyet Blog*, 12 Kasım 2012, <http://blog.milliyet.com.tr/azeri-kaçgın-ve-göçgünler-sorunu/Blog?BlogNo=387308>.

²1830 yılında Dağlık Karabağ nüfusunun %65'ini Azeriler, %35'ini Ermeniler oluşturuyordu. Kafkasya'da Hristiyanlardan oluşan bir tampon bölge oluşturmak isteyen Rusya'nın teşvikleri sonucu bölgedeki Ermeni nüfusu 1880'de %53'e ulaştı. Bu oran SSCB dağılımından hemen önce, 1989 yılında %77'ye yükseldi. Vedat Gürbüz, "Dağlık Karabağ Sorunu Karşısında Taraf Ülkeler, Bölgesel ve Küresel Güçler", *İlBF Dergisi*, Kahramanmaraş: KSU Yayınları 2008, s. 118.

³Osman Nuri Aras, "Karabağ Savaşı Siyasi Hukuki Ekonomik Analiz", Bakü: Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2008.

⁴Beşir Mustafayev, "Ermeni Devlet Terörünün Eseri: 26 Şubat 1992 Hocalı Soykırımı Üzerine", *Karadeniz Araştırmaları*, (Bahar 2011), Sayı 29, s. 25.

⁵Ashlan Akman, *Kadım Coğrafiyanın Genç Ülkesi*, İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı, 2005, s. 61.

⁶Dağlık Karabağ sorunu hakkında detaylı bilgi için bkz.: Nesrin Sarahmetoğlu, *Karabağ*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.

⁷Beşir Mustafayev, "Ermeni Devlet Terörünün Eseri: 26 Şubat 1992 Hocalı Soykırımı Üzerine", *Karadeniz Araştırmaları*, (Bahar 2011), Sayı 29, s. 26; Ashlan Akman, *Kadım Coğrafiyanın Genç Ülkesi*, İstanbul: İHH İnsani Yardım Vakfı, 2005, s. 57.)

⁸Reha Yılmaz, "Uluslararası Terörizm ve Ermeni Terörünün Analizi", Qafqaz Üniversitesi Uluslararası Hukuk Bölümü, Bakü: 2006, Sayı 18, s. 4.

⁹Aras, s.132

¹⁰Cem Oğuz, "The Khojaly Massacre and the 'Armenian Genocide'", *Hürriyet Daily News*, 24 Nisan 2011, <http://www.hurriyet-dailynews.com/default.aspx?paged=438&n=the-khojaly-massacre-and-the-8216armenian-genocide8217-2011-04-24>.

¹¹Sevil İrevalı, "Hocalı Katliamı Dünyaya Nasıl Anlatılır?", <http://www.netpano.com/uluslararasi-hukuk-acisindan-hocali-katliami/>.

¹²Akman, s. 63.

¹³Mustafayev, s. 29.

¹⁴Deniz Abbasi, "İnsanlık Ayıbı: Hocalı Katliamı", <http://www.izedebiyat.com/yazi.asp?id=83348>.

¹⁵Gürbüz, s. 121. Azerilerin silahsızlandırılması ile ilgili bir anekdota göre bıçaklar bile toplatılmıştı. "Rus askerleri aniden evimize girdiler; her yeri darımadığın edip evdeki yorgan döşekleri dağıttılar. (O zaman çocukların çok küçüktü.) Oysa, aynı Ruslara anam yufka yapıyor, yemek veriyordu. Sözde bu askerler bizi Ermenilerden koruyorlardı..." bk. Şamil Sabiroğlu ve Efsane Bayramkızı, *Bir Kış Günü Vahşeti Hocalı*, Ankara: EkoAvrasya Yayıncılık, Aralık 2012, s. 65.

¹⁶Boraz Aziz, *Mart Faciasından Hocalı'ya Azerbaycan'da Ermenilerin Türk Soykırımı*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2013, s. 167.

¹⁷Mustafayev, s. 32-34.

¹⁸"Khojaly: History, Tragedy, Victims", *Tragedy of the 20th Century-Khojaly Genocide*, Administrative Department of the President of the Republic of Azerbaijan Presidential Library, <http://files.preslib.az/projects/khojali/enkhojali/gl1.pdf>. Ayrıca bkz. Ata Atun, "Principal Actors of Khojali Genocide", [\[journalacademic.com/Papers/publications/2011/157/Actors.htm\]\(http://journalacademic.com/Papers/publications/2011/157/Actors.htm\); Ermenistan'ın dünyada konserve organ nakli ihracatında bulunan ülkeler arasında ilk sıralarda geldiği belirtilmektedir. Bu organların esir Azerilerden alınıp başka ülkelere satışı sunulması ihtimal dâhilindedir, bkz. Yılmaz, s. 7.](http://www.</p></div><div data-bbox=)

¹⁹"About Khojaly", *Justice for Khojaly*, http://justiceforkhojaly.org/site/?p=about_khojaly.

²⁰Yılmaz, s. 4.

²¹"Ermenistan'ın vahşeti Hocalı Katliamı 21 yaşında", 26 Şubat 2013, <http://www.haber7.com/tarih-ve-fikir/haber/994908-ermenistanin-vahseti-hocali-katliami-21-yasinda>.

²²Akman, s. 64.

²³Yavuz Selim, "26 Şubat 1992: Hocalı Katliamı", <http://www.serenti.org/26-subat-1992-hocali-katliami/>.

²⁴Yonca Poyraz Doğan, "Gazeteci Thomas Goltz Katliamı Yeniden Anlattı", *Amerika'nın Sesi*, 23 Şubat 2002, <http://www.amerikanin-sesi.com/content/a-17-a-2002-02-23-8-1-87887197/804734.html>.

²⁵"Quotations by Different Eyewitnesses", *Justice for Khojaly*, <http://justiceforkhojaly.org/site/?p=eyewitnesses>.

²⁶Emin Şihaliyev, *Azerbaycan-Ermenistan İlişkilerinde Rusya ve İran Faktörü (1828-2000)*, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı (doktora tezi), Ankara, 2004, s. 28.

²⁷Aziz, s. 191.

²⁸Yavuz Selim, "26 Şubat 1992: Hocalı Katliamı", <http://www.serenti.org/26-subat-1992-hocali-katliami/>.

²⁹"Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, 9 December 1948", <http://legal.un.org/avl/ha/cppcg/cppcg.html>.

³⁰"Definitions of Crimes Against Humanity", http://law.wustl.edu/harris/crimesagainsthumanity/?page_id=469.

³¹Toğrul Veli Kamiloğlu, "Uluslararası Hukuk Açısından Hocalı Katliamı", 4 Mart 2007, <http://www.netpano.com/uluslararasi-hukuk-acisindan-hocali-katliami/>; Hocalı Katliamı'nda ihlal edilen uluslararası sözleşmeler hakkında bilgi için bkz. Aziz, s. 180-181.

³²Aras, s. 77-118.

³³Gürbüz, s. 122.

³⁴Gürbüz, s. 123.

³⁵Akman, s. 64.

³⁶"The Nagorno-Karabakh conflict A festering sore", *The Economist*, 3 Ekim 2013, <http://www.economist.com/blogs/easternapproaches/2013/10/nagorno-karabakh-conflict>.

³⁷"OIC Council of Foreign Ministers recognizes Khojaly genocide", *Azernews*, 12 Aralık 2013, <http://www.azernews.az/azerbajian/62509.html>; Hocalı Katliamı'nın soykırım olarak tanınmasıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. "Recognition of the Genocide of Khojaly", <http://files.preslib.az/projects/khojali/enkhojali/gl5.pdf>.

³⁸İslam İşbirliği Teşkilatı'nın "Hocalı için Adalet" başlıklı kampanya sitesi için bkz. <http://www.justiceforkhojaly.com>.

³⁹Shamkhal Abilov, "Nagorno Karabakh War and Khojali Tragedy", *The Washington Review of Turkish and Eurasian Affairs*, Ocak 2013, <http://www.thewashingtonreview.org/karabakh-conflict-series/a.html>.

⁴⁰TBMM Genel Kurul Tutanağı, 24. Dönem 2. Yasama Yılı 71. Birleşim 28 Şubat 2012 Salı, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD/birlesim_baslangici?P.

Hocalı Katliamı Anıtı - LAHEY

İHH
İNSANİ VE SOSYAL
ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Büyük Karaman Cd. Taylasan Sk.
No.3 Fatih - İstanbul - Türkiye
Tel: 0212 631 21 21 • www.ihh.org.tr
www.insamer.com